

Anketa

Pozivni upitnik u nastavku upućen je u veljači 2014. na tridesetak adresa za potrebe pripreme šireg priloga o obnovi Francuskog paviljona u časopisu *Kvartal* te za potrebe tiskanih ili web izdanja Studentskog centra u Zagrebu. Pripremile su ga i uputile Marta Kiš i Karla Pudar, kustosice zaposlene u SC-u Zagreb. Odabrane izjave prenesene su u cijelosti.

Francuski paviljon, izuzetan primjer paviljonske arhitekture izgrađen 1937. godine, nakon kontinuiranog višedesetljetnog nekorištenja, 2014. godine napokon je obnovljen. Uoči njegova otvaranja, intenzivno razmišljamo o prošlosti i zamišljamo njegovu budućnost. Danas prostorno i programski dio Studentskog centra, ovaj je prostor

bio svjedok mnogih promjena, ali je obnovom postao dobar primjer brige o arhitektonskoj baštini. Kako bi obilježili važnost ponovnog otvaranja pozivamo Vas da napišete kratak osvrt (dojam, stručno mišljenje, osobnu poveznicu i sl.) o ovom značajnom spomeniku.

—[01]

prof. dr. sc. Bojan Baletić, dia,

Prorektor za prostorno planiranje i međuinstitucijsku suradnju Sveučilišta u Zagrebu

Obnova Francuskog paviljona u Studentskom centru Sveučilišta u Zagrebu

Točno prije sedamdeset sedam godina, 14. travnja 1937. godine, otvoren je novoizgrađeni izložbeni paviljon Republike Francuske u sklopu sajamske priredbe Zagrebački Zbor, koja se tada po prvi puta održala na novoj adresi u Savskoj ulici. Tom svečanom trenutku prethodilo je šest mjeseci za projektiranje – koliko su imali na raspolaganju francuski arhitekt Robert Camelot i građevinski inženjer Bernard Lafaille, i isto toliko mjeseci za gradnju zahtjevnog jednodimenzionalnog paviljona kružnog tlocrta površine oko 600 m². Ograničeni rokovima odlučili su se na gotovo montažnu gradnju: vanjski nenosivi zid od armiranog betona i drveta, a krov u obliku obrnutog čeličnog stošca kojeg drži čelični prsten, a nose čelični stupovi. Genijalnom i hrabrom primjenom inženjerskih znanja Bernard Lafaille je ovakvim rješenjem konstrukcije Francuskog paviljona stigao na rok te ušao u inženjerske udžbenike i pregled najinteresantnijih konstrukcija 20. stoljeća. Koliko je bio uvjeren u svoju zamisao dokazao je, kako bi opovrgao tadašnje skeptike, vožnjom biciklom po krovu paviljona koji se sastoji od zavarenih čeličnih ploča debljine 2 mm raspona od gotovo 30 metara.

Aktivnosti Sveučilišta u Zagrebu oko obnove Francuskog paviljona

Sveučilište u Zagrebu, čiji je Studentski centar sastavnica, započelo je 2003. godine inicijativu sa ciljem ponovnog definiranja funkcije i sadržaja prostora Studentskog centra, Savska cesta 25, te kroz to obnovu zapuštenih paviljona i ostalih sadržaja. Iste godine u razgovorima Sveučilišta i Francuskog veleposlanstva u Zagrebu

izražena je želja francuske strane da pomogne u obnovi Francuskog paviljona.

U studenom 2004. imenovana je stručna radna skupina od tri člana (prof. dr. sc. Bojan Baletić, dia, prof. dr. sc. Hildegard Auf-Franić, dia i prof. dr. sc. Boris Androić, dig) sa zadatkom pripreme idejnog projekta obnove Studentskog centra, koji uključuje i obnovu Francuskog paviljona. Prof. Baletić je preuzeo poslove koordinacije, prof. Auf-Franić definiciju urbanističko-arhitektonskog programa kompleksa SC u Savskoj, dok je prof. Androić preuzeo nadležnost nad ispitivanjem čelične konstrukcije Francuskog paviljona i njene sanacije.

Stručna skupina djelovala je u proširenom sastavu. U njoj su sudjelovali arhitekt Piere-Antoine Gatier, stručnjak za obnovu i zaštitu graditeljske baštine iz Francuske specijaliziran za modernu arhitekturu, te arhitekt i konzervator Saša Laslo iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba odnosno Ureda za strategijsko planiranje i razvoj Grada. Za potrebe rada stručne skupine svoja su stručna mišljenja i ekspertize priložili prof. dr. sc. Darko Dujmović s Građevinskog fakulteta, mr. sc. Alan Braun, mr. sc. Zoran Veršić i mr. sc. Ivan Cetinić s Arhitektonskog fakulteta. Tehnička koordinacija, sredi vanje dokumentacije i 3D modeliranje bilo je u nadležnosti kolege Renea Lisca s Arhitektonskog fakulteta. Povijest izgradnje i korištenja Francuskog paviljona te pregled originalne dokumentacije pripremljen je za knjigu *Francuski paviljon – prvih 70 godina* (ur. Bojan Baletić, Sveučilište u Zagrebu, travanj 2007.)

Stručna je skupina zaključila da je Francuski paviljon, kao jedinstveno zdanje, potrebno vratiti u izvorno stanje uz izvođenje nužnih tehničkih zahvata koji će omogućiti korištenje paviljona sukladno današnjim standardima. Namjena paviljona trebala je biti definirana u sklopu studije cjelovitog sagledavanja prostora i budućeg programa Studentskog centra. Studija o mogućnosti budućeg razvoja SC-a

publicirana je kao knjiga Prostorna studija Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu (ur. Hildegard Auf-Franić, Sveučilište u Zagrebu, listopad 2007.).

Dana 17. 4. 2007. obilježen je 70. rođendan Francuskog paviljona u sklopu SC. Neposredno prije toga podignuta je skela oko Francuskog paviljona za potrebe detaljnijih istražnih radnji. Ovim činom nastupa intenzivno razdoblje traženja financijske potpore za obnovu kod raznih institucija. Voditelji procesa obnove bili su prorektor prof. dr. sc. Bojan Baletić i mr. sc. Niko Vidović, ravnatelj SC. Potrebno financiranje bilo je osigurano ulaskom Grada Zagreba u projekt. Godine 2009. potpisan je sporazum između Sveučilišta u Zagrebu, Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu i Grada Zagreba o obnovi Francuskog paviljona. Dodatna sredstva su došla i kroz donaciju Splitske banke (Société Générale grupa).

U rujnu 2008. godine s Arhitektonskim fakultetom se ugovara izrada projektne dokumentacije i nadzor nad obnovom i adaptacijom Francuskog paviljona. Stručni tim Zavoda za graditeljsko naslijeđe vodio je mr. sc. Alan Braun. U lipnju 2009. potpisuje se ugovor s tvrtkom TA-Grad za izvođenje radova na obnovi Francuskog paviljona. Radovi na paviljonu dovršeni su početkom 2014. godine. Otvaranje obnovljenog Francuskog paviljona očekuje se do ljeta 2014.

Obnova Francuskog paviljona nije tekla jednostavno, što je vidljivo i u njenom trajanju. Bilo je situacija kad bi zbog raznih tehničkih ili financijskih razloga stala, pa je bilo nužno da voditelji obnove uz podršku rektora i gradonačelnika riješe problem i ponovno pokrenu proces. Da se nije krenulo 2007. s puno optimizma u obnovu, danas, vjerojatno, ne bi bilo Francuskog paviljona. Doživio bi sudbinu paviljona F. U ovih 10 godina veliki je broj ljudi puno truda i stručnog znanja uložio u obnovu. Siguran sam da smo svi danas ponosni na rezultat.

—[02]

mr. sc. Goran Arčabić,
viši kustos, Muzej grada Zagreba

Zemljište uz istočnu stranu Savske ceste, gdje je do sredine 1930-ih godina poslovala tvornica pokućstva Bothe & Ehrmann, od 1936. do 1957. bilo je suočeno s nizom sadržajnih transformacija i prostornih intervencija. Prenamjena izvorno industrijskih objekata za potrebe modernog "velesajamskog grada" i izgradnja novih objekata Zagrebačkog zbora (1936.-1938.), upotreba sajmišta i dijela paviljona kao privremenog sabirnog logora tijekom Drugog svjetskog rata (1941. i 1942.), revitalizacija velesajamskih aktivnosti (1947.) te prenamjena i dogradnja objekata za potrebe Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu (1957.) doprinijeli su izrazitoj povijesnoj slojevitosti prostora.

Arhitektonska obnova Francuskog paviljona – baštinski vrijednog objekta i prostornog repera nekadašnjeg sajmišta – otvara mogućnost "**obračuna s teretom "teške povijesti"**", koja pritom ne bi trebala biti polazištem sadržajne prenamjene. Novouređeni prostor, javnosti prezentiran kao polifunkcionalna dvorana, **trebao bi korespondirati s izvornom namjenom paviljona i postati mjestom susreta, umjetničkog izražavanja, razmjene informacija i mišljenja.**

—[03]

Damir Bartol Indoš,
multimedijalni umjetnik

Deteritorijalizacija Francuskog paviljona što bi značilo otvaranje jednog novog prostora na teritoriju Studentskog centra, prostora koji otvara svoja vrata s više strana, kroz kojeg je moguće vidjeti i koji je veliki sakupljač zvukova i jeke svih drugih zvukova koji ga okružuju. Nameće se misao da se radi o mogućem **laboratoriju za istraživanje** postojanja svjetlom i postojanja

zvukom. Tu unutra, moguće je odvajati slušanje od gledanja, gledanje od slušanja, ali isto tako i slušanje i gledanje mogu biti istovremeno zajedno prisutni. Čini se da bi to trebalo biti **mjesto pomirenja znanstvenog i umjetničkog uma**. Nadalje se može govoriti o ratu i miru unutar Francuskog paviljona, o zločinu i katarzi, o radnjama koje trebaju uspostavljati raznovrsne linije prekinutih komunikacija dodirima između aktualnih ljudi sadašnjice i njihovih virtualnih predaka koji su boravili na tom teritoriju. Lijepo će biti uključiti u taj komunikacijski šum i ambijentalne zvučne i vizualne informacije vlakova i ptica koji, iako različito organizirani, simbiotički djeluju na njegove vanjske okrugle zidne plohe. Otvaranje prostora zahtijeva njegovo zagrijavanje; toplokrvne misleće životinje bi se mogle osjećati u njegovoj kitovskoj utrobi izazvane na izvođenje, prislušivanja Francuskog paviljona, bilježenje svih njegovih zvukova, danonoćno arhiviranje radi **boljeg upoznavanja obnovljenog izgrađenog neznanca**. To su samo neke od **hitnih aktivnosti** koje se trebaju dogoditi, detektirati šumove od vitalne važnosti za njegovo funkcioniranje u ljudskom pejzažu koji ga okružuje, slobodno ulaziti i izlaziti iz njegove utrobe bez ograničenja, biti u mraku ili umjetnom svjetlošću obasjan, izvoditi vrijeme boravljenja na teritoriju u tišini ili buci. Sva navedena zapažanja na teritoriju Francuskog paviljona usmjerena su k pokretanju procesa njegove deteritorijalizacije, **stvaranju novog biopolitičkog organizma estetskom proizvodnjom**.

—[04]

Michèle Boccoz,
Veleposlanica Republike Francuske
u Republici Hrvatskoj

Rotonda od drva, stakla i čelika,
Francuski paviljon, svjedok moderne
arhitekture tridesetih godina, ponovno
je okupan svjetlom.

Njegova transparentnost, lakoća strukture ili tanki veo pokrova svaki put nas podsjeća da je ovaj arhitektonski podvig od svog nastanka bio izložbeni prostor namijenjen prezentaciji tehnoloških inovacija. Budući da kružna zdanja predstavljaju jedinstvenu arhitektonsku baštinu (ima ih tridesetak u Europi), projekti koji će biti predstavljeni u Francuskom paviljonu pokušat će istaknuti njegov arhitektonski identitet razvijajući vidljivu i živu aktivnost. Neusporediva jednostavnost unutarnjeg kruga koja je ponuđena posjetitelju sadrži beskrajni potencijal u službi kreacije i široke publike. Nekoć je slavio inventivnost i kreaciju u njihovoj apsolutnoj raznolikosti, a danas je možda zabavno sjećanje na inženjera Bernarda Lafaillea na biciklu, na krovu Francuskog paviljona, koje mora voditi na zabavan i odvažan način budućnost ovog prostora.

—[05]

Jelena Bračun Filipović,
urednica u Školskoj knjizi i suosnivačica
Udruge OPA (Odgov. PAŽnje – Udruga za
promicanje vizualne kulture)

Da je netko bio dovoljno uporan da sve te godine, desetljeća, svakodnevno dokumentira njegovo propadanje, tada bi sjećanja svih generacija koje su prolazile i svjedočile mogla biti sažeta u nekoliko minuta.

Možda je i bolje da sadašnje i buduće generacije u svojoj memoriji zadrže samo obnovljeni Francuski paviljon. Sva desetljeća nedjelovanja će ostati za nama, **pred Paviljonom je samo svjetla, obnovljena budućnost**.

Sjećanje na višedesetljetno raspadanje Francuskog paviljona samo bi nas podsjećalo na jednako raspadanje naše kulture, umjetnosti, društva; na konstantnu nebrigu nadležnih i konstantan aktivizam nekolicine. Paviljon u svom neobnovljenom stanju mogao bi nas stalno podsjećati

na probleme koji se guraju pod tepih, u nadi da će nestati. Kao što se ni Paviljon nije sam od sebe obnovio, tako ni budžet za kulturu neće čudom narasti, niti će djeca u školi magijom imati više likovne kulture, niti će naši umjetnici početi živjeti od zraka.

Kao što je derutni Paviljon bio simbol, **namam se (vjerujem) da će i obnovljeni pokazivati put prema svjetlijoj budućnosti.**

—[06]

Nataša Rajković,
redateljica

Paviljonska je arhitektura prema svojoj definiciji i eksperimentalna te oslobađa prostor kreativnosti, čime ideja projekta i njegova izvedba najlakše dosežu umjetničke vrijednosti. Francuski paviljon u tom je smislu jedan od primjera kvalitetne, inovativne i lijepe arhitekture. Uz paviljonsku arhitekturu prirodno se veže i pojam privremenosti koji je u suštini njezina kvaliteta, iako se civilizacija naviknuta na višestoljetnu trajnost s time ne miri lako. Tako da je sudbina sviju paviljona u Savskoj 25 vezana uz dvije značajne, vizionarske odluke tadašnjega vodstva grada Zagreba – prvu odluku da se zadrže paviljoni i drugu da se čitav kompleks Zagrebačkog zbora preda na upravljanje i korištenje studentskoj populaciji i prenamjени paviljone u objekte kulturnih sadržaja. Zašto je u toj prenamjeni Savske 25 Francuski paviljon ostao bez namjene nije posve jasno, ali to je činjenica. A posljedica te činjenice je opomena svima nama, nizu generacija koje su svjedočile njegovoj zapuštenosti da **objekti bez namjene bez obzira na svoju kvalitetu i ljepotu neminovno propadaju.**

—[07]

Saša Šimpraga,
publicist

[...] Činjenicu da je prostor SC-a u vrijeme fašističke okupacije, odnosno za NDH, bio mjesto prvih masovnih deportacija građana u koncentracijske logore apsolutno treba obilježiti i to najmanje spomen-pločom ili na neki kreativniji način koji nije spomenik.

No, bilo kakva fetišizacija paviljona koja bi imala za posljedicu njegovu neaktivaciju ili sadržaje koji nisu primjereni ulozi SC-u bila bi neprihvatljiva jer ne bi nudila mogućnost ispunjenja potencijala koje objekt i SC nedvojbeno imaju.

[...] Neposredno uokolo Francuskog paviljona postavljene su lampe koje znatno narušavaju sklad i doživljaj objekta. Osim što remete integritet spomenika, one su i potpuno besmislene, posebno u odnosu na sva druga rasvjetna tijela oko paviljona od kojih i odudaraju. Sporne lampe ujedno izazivaju i znatni vidni diskomfor s obzirom da oblikovanjem nisu prilagođene zaštiti od zabljesnuća i svjetlosnog onečišćenja, pa predstavljaju i određeno kršenje pozitivnih propisa. Ukoliko se paviljon željelo akcentno osvijetliti, to je trebalo napraviti potpuno drugačije, odnosno stručno.

Budući da te lampe nisu dio izvornoga rješenja paviljona, znatno mu narušavaju integritet i ambijent te su općenito pogreška, potrebno ih je ukloniti kako bi obnovljeni paviljon bio onakav kakav je bio tj. bez suvišnih dodataka.

(Iz teksta objavljenog 1. 5. 2014.:
<http://zagrebjavni prostor.tumblr.com/post/84447866718/obnova-francuskog-paviljona-u-sklopu-zagrebackog>)

—[08]

Mani Gotovac,
teatrologinja, redateljica i spisateljica

(...)

Čujem, čitam, vidim – otvara se obnovljeni Francuski paviljon. Sav u bjelini. Golem. Bez unutrašnjih stepenica i drugog kata. Neizdržljivo akustičan. Nalik crkvi. Ništa se u njemu ne može izvoditi, ni glazba, ni gluma. Kažu, zvat će se *Muzej tolerancije*. Možda će biti u okrilju – Opus Dei.

Samo ono nemoguće, kod nas postaje mogućim.

(...)

(Iz knjige *Ma koji život, ma koji teatar*, Zagreb, Profil, 2014.)

—[09]

Davor Sanvincenti,
multimedijalni umjetnik

“Povijest se ne ponavlja, povijest se rimuje.”

—[10]

Vladimir Čajkovac,
kustos Deutsches Hygiene
Museum Dresden

U Studentskom centru Paviljon je uvijek bio napadno prisutan, makar i kao ništa koje se zaobilazi da se dođe do Galerije, ili opet u drugom smjeru zakrene putanju nazad do &TD-a.

Anegdota kaže da su početkom 19. stoljeća prilikom posjete cara Franje I. tada omalenom Zagrebu s kojih desetak tisuća duša, *gradski oci* postavljali lažne stupove i zabate od štukature po skromnim pročeljima zagrebačkih zgrada. Kolika je promjena (ili primjena) ovakve politike stvaranja privida grada u narednih dvije stotine godina metastaziranja gradskog područja, otvoreno je pitanje.

Paviljon se svečano otvara višestruko duže nego se obnavlja i najgore što se može dogoditi da u sklopu Studentskog centra ostane obnovljeno i svečano otvoreno ništa koje se zaobilazi da se dođe do Galerije SC i &TD-a. x